

BIBΛIO ΚΡΙΤΙΚΗ

Από τη γη και τις ρίζες μας... – γράφει η Βιβή Κοψιδά-Βρεττού

15/02/2023

Μάκης Τσίτας και Ράνια Μπουμπουρή, Παροιμίες και Γλωσσοδέτες, εικονογράφηση Ανδριάντα Ρούσου, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 2022.

«Ευτυχής συστέγαση» θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η συνεργασία του Μάκη Τσίτα και της Ράνιας Μπουμπουρή, γνωστών «ηρώων» του «έπους» που ονομάζεται παιδική ηλικία, γεμάτη κατορθώματα, ηρωισμούς, μάχες, διεκδικήσεις, νίκες και ήττες, πράξεις συνθηκολόγησης, και πάνω απ'όλα ποιήσης! Γνώριμοι και αγαπημένοι των παιδιών και οι δυο τους, κοντινοί τους πάντα –αφού ζουν, δημιουργούν και μετέχουν στα «έπη» τους, κατανοώντας και αφουγκραζόμενοι τις ανάγκες τους–, οργάνωσαν τώρα και υλοποίησαν μια υπέροχη ιδέα: να πάρουν τα παιδιά από την πόλη και την «ψηφιακή» ζωή τους και να τα ξεναγήσουν, με την απλή σαγήνη της γραφής τους, σε άλλες εποχές, που όμως έχουν πέραση σε κάθε εποχή, σε κάθε τόπο· γιατί αυτά που θέλουν να τους πουν έχουν φυτρώσει από το χώμα και τις ρίζες των πατριδών κάθε λαού. Και αγαπήθηκαν από όλους· και από τα παιδιά πολύ περισσότερο.

Η ιδέα των συγγραφέων να δημιουργήσουν μια παιδική σειρά με θέμα «Η παράδοσή μας», αποτελεί πρόταση με ιδιαίτερη παιδαγωγική και κοινωνικοπολιτική σημασία, όχι μόνο ως χειρονομία διασύνδεσης των νέων γενεών με τις λαϊκές ρίζες μας, αλλά και επειδή συστοιχείται με την ποιητική φύση του παιδιού. Όλες οι εκφάνσεις του λαϊκού μας πολιτισμού μετέχουν σε μια ανεπανάληπτη, απροσποίητη, καθαρή ποίηση (Βρεττός, 1991), στην οποία προεξάρχει η φύση ως το λυρικό περιβλημα της *άλλης ζωής. Και το παιδί της «άλλης ζωής» – ακόμα και στις άμυγλες, ανόητους εκδόσεις της–* τη μεταμορφώνει, με κείνο το ανιμιστικό, μαγικό του χάρισμα, σε έμπυχη οντότητα, την αγαπά, τη χαιρέτα και παίζει μαζί της και συνομιλεί μαζί της, και την ακούει και τη σέβεται και ψυχαγωγείται αυθεντικά μαζί της. Την ιδέα τους οι συγγραφείς κατέθεσαν στις εκδόσεις Ψυχογιός –τόσο προσφιλείς και οικείες στα παιδιά– και με ενθουσιασμό μπήκε αμέσως σε εφαρμογή από την εκδοτική ομάδα, στην οποία και αφιερώνονται τα συγκεκριμένα βιβλία.

Δύο χαρούμενα, εκφραστικά βιβλία, λοιπόν, με *Παροιμίες* και *Γλωσσοδέτες*, είδη αγαπημένα της λαϊκής λογοτεχνίας: το πρώτο, οι «Παροιμίες», ένα πολυσυλλεκτικό εννοιολογικά ανθολόγιο, γνωστών ή λιγότερο γνωστών παροιμιών, έρρυθμο (Δουλαβέρας, 1988) εν πολλοίς –κάτοπτρο της συμπυκνωμένης λαϊκής πείρας αλληγορικά δοσμένης–, με εικόνες και καταστάσεις οικείες στην καθημερινότητα των ανθρώπων, που η σοφία τους δεν ξεπερνιέται με τον χρόνο, γιατί πηγάζει από την ανθρώπινη φύση, από τα βιολογικά καθορισμένα ανθρώπινα χαρακτηριστικά: που κατευθύνουν πάντα στις ίδιες περίπου συμπεριφορές και που απαιτούν τη συσσωρευμένη σοφία προγενέστερων γενεών ως πλοηγό της ζωής. Η φιλία, η αποταμίευση, η αυτογνωσία, η τύχη και η ατυχία, η σύνεση, το μέτρο, η ανθρώπινη αξία, η τιμιότητα, η καλοσύνη, η ενέργεια και η δράση, η ενσυναίσθηση, η προβλεπτικότητα, η αλληλοβοήθεια, η επιμονή, η άσκοπη πολυλογία, η πλεονεξία, η αδιαφορία, η αλήθεια –μια σειρά από ηθικές και κοινωνικές παρααινέσεις και διδάγματα, διατυπωμένα όλα με ευτράπελη, παραστατική λαϊκή σοφία, αμετακίνητη στον χρόνο.

Απλωνε τα πόδια σου, κατά το πάπλωμά σου./Όλα τα παξιμάδια στον φαφούτη πέσανε./Έτρεχε να μη βραχεί κι έπεσε στο ποτάμι./Ο καθένas με τα λόγια χτίζει ανώγια και κατώγια./Εγώ το λέω στον σκύλο μου, κι σκύλος στην ουρά του./Θύμωσε

Οι συγγραφείς με παιδαγωγικό αισθητήριο και ευαισθησία ανθολόγησαν τις παροιμίες τους και με πιστότητα στη λαϊκή διατύπωση, αξιοποιώντας την ενδιάθετη ροπή προς τον ρυθμό που τους διακρίνει σε όλα τα παιδικά τους δημιουργήματα, αλλά και τον ίδιο τον ρυθμό των παροιμιών, πετυχαίνουν να ζωντανέψουν το ενδιαφέρον των παιδιών με το μπρίο της λαϊκής ευρηματικότητας να λείει αλήθειες, έχοντας παράλληλα ασκήσει τη σκέψη, τον προβληματισμό, την κρίση τους –τη μετάθεσή τους στις εμπειρίες ενός συνεκτικού πολιτισμού της καρδιάς, μικρών και μεγάλων. Ταυτόχρονα η παράθεση της ερμηνείας του αλληγορικού περιεχομένου των παροιμιών, διευκολύνει τη νοηματική πρόσληψη, αναγεννά την προσοχή και προσκαλεί σε ποικίλες συζητήσεις.

Το δεύτερο βιβλίο: οι «Γλωσσοδέτες», είδος κι αυτό του έντεχνου λαϊκού λόγου, περισσότερο ψυχαγωγικό αλλά και «λογοθεραπευτικό» και διδακτικά αξιοποιήσιμο. Υπερέχει η παιγνιώδης φύση του, καθώς το στοιχείο –που κερδίζεται ή δεν κερδίζεται– είναι η ταχεία και ολόενα επιταχυνόμενη, απρόσκοπτη εκφορά σύνθετων ή πολυλεκτικά σύνθετων κατασκευασμένων λέξεων ή ολοφράσεων-φραστικών ενοτήτων. Το περίεργο είναι ότι η «αποτυχία» δεν αποθαρρύνει, αλλά αντίθετα ενδυναμώνει την προσπάθεια, μέσω μιας διαδρομής που έχει ως «έπαθλο», σε κάθε –αποτυχημένη– προσπάθεια, το γέλιο. Το παραδοσιακό σκηνικό παρουσιάζουν τόσο παραστατικά οι συγγραφείς στο εισαγωγικό τους σημείωμα, καθώς στήνουν πρόσωπα και ρόλους σε μια φανταστική τους σκηνοθεσία, στην οποία προσκαλούν φιλόξενα τα παιδιά: «Φανταστείτε τις γιαγιάδες και τους παππούδες των γιαγιάδων και των παππούδων σας, όταν ήταν παιδιά. Δηλαδή τα χρόνια τα πολύ παλιά. Φανταστείτε τους να κάθονται μπροστά στο τζάκι, ένα κρύο βράδυ του χειμώνα. Παιγνίδια δεν είχαν πολλά, για μπλοκαριστές και διαδίκτυο ούτε λόγος, βεβαίως. Τι εκάναν για να διασκεδάσουν; Ένα από τα αγαπημένα τους παιχνίδια ήταν οι γλωσσοδέτες!...»

Μπάμια/μπαμιά μπαμια./Της καρακάξας η φωλιά./ τσάκνα καρακαξό τσακνα./ Πάγκος δίπαγκος./ τρίπαγκος./ τετραδοταβλόπαγκος./ Κάστανα βραστά/ σκαστά/με τη βραστή/σκαστή κουτάλα./ Ο παπάς ο παχύς/έφαγε παχιά φακή. Γιατί, παπά παχύ, έφαγες παχιά φακή./ Πίτα σπανακόπιτα./ σπανακολαδόπιτα/πίτα σπανακόπιτα, σπανακολαδο φραγκοσυκο παντζαρο κολοκυθόπιτα...

Ο Ερατοσθένης (285-194 π.Χ. περίπου) υποστήριζε ότι ο ποιητής γράφει «προς ψυχαγωγίαν, ου προς διδασκαλίαν». Στην περίπτωση του έντεχνου λαϊκού λόγου η ποίηση είναι το συνδυαστικό μεταξύ των ειδών στοιχείο, ενώ εναρμονίζονται θαυμαστά η ψυχαγωγία με τη διδασκαλία. Έχει υποστηριχτεί από μελετητές του λαϊκού πολιτισμού ότι κάποιες μορφές της λαϊκής παράδοσης ενέχουν έντονα παιδαγωγικά στοιχεία, που προσπαθούν να κρατήσουν τον άνθρωπο μακριά από κατάχρηση, μακριά από απάτη (Μερακλής, 1993). Έχουν δηλαδή διδακτικό, αποτρεπτικό χαρακτήρα. Ο Max Luthi, ο Ελβετός θεωρητικός της λογοτεχνίας και αναγνωρισμένος διεθνώς παραμυθολόγος (Luthi, 2011) υποστηρίζει ότι θα πρέπει να εξετάσουμε και την αντιστικτική προς την αποτρεπτική λειτουργία του λαϊκού λόγου, την προτρεπτική. Αλλά –πέρα από την ορθή διαπίστωση του Luthi–, το ιδιοφύες και ψυχολογικά σταθμισμένο στοιχείο που αναδύεται από τις διδακτικές –προτρεπτικά ή αποτρεπτικά– λειτουργίες του λαϊκού λόγου είναι ο παιδαγωγικά δεκτικός, αβίαστα αποδεκτός λόγος, που δεν παράγει αρνητική αντίδραση, ως συνήθως συμβαίνει με τον διδακτισμό, ούτε χάνει τη λογοτεχνική του αξία.

Ο Μάκης Τσίτας και η Ράνια Μπουμπουρή –έμπειροι «αναγνώστες» πλέον της

του παιδιού, διαχειρίστηκαν με ευφυή μέθοδο και άρτια υλικά την προσφορά μιας ιδιαίτερα σημαντικής, από κάθε άποψη, δημιουργικής πρότασης. Επιλογές υλικού και απόδοσης –χωρίς τις τοπικές γλωσσικές παραλλαγές–, ρυθμός, φανερό ή υποδόριο κέφι, στάθμιση των παιδικών αναγνωστικών αναγκών και της αντιληπτικής ικανότητας του παιδιού, συγγραφικό ήθος ταυριαστό με την παιδικότητα, γνήσια συμμετοχή στη χαρά της γραφής: που γι' αυτούς ακριβώς τους λόγους μεταδίδεται αυθόρμητα και στο παιδί.

Στα παραπάνω ανταποκρίνεται η φρέσκια και δροσερή εικονογράφηση των βιβλίων από την έμπειρη, στην παιδική εικαστική γλώσσα, εικονογράφο Ανδριάντα Ρούσου. Εκφραστική, αστεία, με κίνηση, έντονα, ζωηρά χρώματα εικονογραφικά, φιγούρες καρτούν: που ισορροπούν στο κείμενο και συνεργάζονται στην αισθητική ποιότητα και την καλοζυγισμένη μεταξύ τους σύνθεση, προσφέροντας ένα υπέροχο ανάλαφρο αισθητικό αποτέλεσμα, σε συμφωνία με το πνεύμα του λόγου. Αξιοσημείωτες και οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες στο τέλος του κάθε βιβλίου, από την εκπαιδευτικό Δήμητρα Ρουσέλη, που με ευχάριστο, παιγνιώδη τρόπο, υποστηρίζουν και υποδεικνύουν τη διδακτική αξιοποίηση του περιεχομένου των βιβλίων.

Ο εξέχων καθηγητής της Λαογραφίας Μιχάλης Μερακλής έχει αναφερθεί πολλές φορές στην ποιητική υποδομή της λαογραφίας, καθώς η σχέση της με τον ρομαντισμό της πρόσφερε τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει ως βασικές της έννοιες την παράδοση και την οργανική σχέση του ανθρώπου μ' αυτήν ως δημιουργού. (Μερακλής, 1993 και 2004). Είναι θαυμάσια η έννοια που επιλέγει ώστε σε κάποιο στάδιο –πέρα από το επιστημονικό– να μιλήσει για τη λαογραφία με όρους μιας «φιλοσοφικής και ποιητικής ανθρωπολογίας». Εδώ υπάρχει η συνάντηση, καλύτερα η συνύπαρξη στοχασμού και συγκίνησης, αυτό που ο Παλαμάς συνένωσε στον όρο *στοχαστική συγκίνηση* (Μερακλής, 2004). Είναι μέσα στα όρια της παιδαγωγικής πραγματικότητας, να μιλήσουμε για την «ποιητική φύση» του παιδιού. (Στη μελέτη μου: *Το παιδί και η φύση του. Προς μια ποιητική παιδαγωγική, τεκμηριώνεται η ποιητικότητα ως πρωτογενές χαρακτηριστικό της παιδικής ηλικίας και προσδιορίζεται η έννοια της ποιητικής παιδαγωγικής*).

Η σειρά αυτή παιδικών εκδόσεων (*Η παράδοσή μας*), που εγκαινιάζεται από τις δυναμικές εκδόσεις «Ψυχογιός» με τις *Παροιμίες* και τους *Γλωσσοδέτες*, και που θα «θητεύσουν» σ' αυτήν οι δύο χαρισματικοί δημιουργοί παιδικού βιβλίου, Μάκης Τσίτας και Ράνια Μπουμπουρή, φαίνεται ότι θα προσφέρει στα παιδιά, με την κατάλληλη παιδαγωγική καθοδήγηση, το δροσερό άρωμα που είχαν οι παιδικοί «Ιοσί αποσπένι» άλλων εποχών, γεφυρώνοντας –έστω και ως αγαθοποιό, νοσταλγική μνήμη– την ψηφιακή αφασία και υποκατάσταση της αληθινής ζωής, με την ζωογόνο συστατική ποίηση της παιδικής ποιητικής ομορφιάς. Είμαι σίγουρη ότι θα χαρούμε αυτά τα βιβλία πρώτοι εμείς, οι «μεγάλοι», καθώς βιώνουμε ανεπίστρεπτα τον βασιανιστικό νόστο του παιδιού. Σας βεβαιώνω γι' αυτό εκ...πείρας...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Μιχάλης Γ. Μερακλής, *Έντεχνος λαϊκός λόγος*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993.

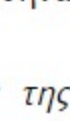
Μιχάλης Γ. Μερακλής, *Η συνηγορία της Λαογραφίας*, Ίδρυμα Αγγελικής Χατζημυχάλη, Αθήνα 2004.

Παρασκευή Κοψιδά-Βρεττού, *Το παιδί και η φύση του. Προς μια ποιητική Παιδαγωγική*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018.

Διδ. Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Λαογραφίας, 1988.

Max Luthi, *Το λαϊκό παραμύθι ως ποίηση. Αισθητική και ανθρωπολογία*, μτφρ. Εμμανουέλα Κατρινάκη, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011.

Σπύρος Βρεττός, *Οι λαϊκοί ποιητές της Λευκάδας (1900-1985) ως κοινωνικό φαινόμενο*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1991.

[Πρώτη δημοσίευση στο ηλεκτρονικό *Φρέαρ*. Φωτογραφία: ©Shirley Baker. Δείτε τα περιεχόμενα του όγδοου ηλεκτρονικού μας τεύχους [ΕΔΩ](#).]

